

Program

Plan

Policy

• **Riktlinjer**

Borås Stads

Riktlinjer för

Kulturmiljövården

Kunskapsunderlag och förtydliganden
till Borås Stads Översiktplan

Borås Stads styrdokument

Aktiverande

PROGRAM – vägval, verksamheter och metoder i riktning för att nå målen i Borås
PLAN – aktiviteter, tidsram och ansvar

Normerande

POLICY – Borås Stads hållning
RIKTLINJER – rekommenderade sätt att agera

Fastställt av: Kommunfullmäktige
Datum: **2024-01-18**
För revidering ansvarar: Kulturnämnden
För ev uppföljning och tidplan för denna ansvarar: Kulturnämnden
Dokumentet gäller för: Alla nämnder
Dnr: KS 2023-00655
Dokumentet gäller till och med: 2028

Inledning

Dessa riktlinjer redogör för hur kulturmiljövårdens intressen ska hanteras i Borås Stad och utpekar vilka delar av det byggda kulturarvet som ska tas särskild hänsyn till i samhällsbyggnadsprocessen. Utgångspunkt tas i de hänsynstaganden till värdefulla kulturmiljöer som anges i Borås Stads Översiktsplan:

- Skydda enskilda byggnader och bebyggelsemiljöer med kulturhistoriskt värde mot åtgärder som påverkar det kulturhistoriska värdet negativt.
- Ta hänsyn till lokal tradition samt stads- och landskapsbild vid placering och utformning av ny bebyggelse och anläggningar.
- Skydda kulturhistoriska värdefulla stads- och landskapsmiljöer från åtgärder som försämrar upplevelsen av, och tillgängligheten till dessa.
- Vid planering, exploatering eller andra åtgärder inom eller i anslutning till bebyggelse- eller landskapsmiljöer med kulturhistoriska värden ska påverkan på värdena bedömas. Vid behov ska fördjupade utredningar genomföras för att säkerställa att utpekade värden inte går förlorade utan istället bevaras och berikas.

Syfte

Styrdokumentet ska skapa tydligare utrymme för kulturmiljöfrågor inom ramen för samhällsbyggnadsprocessen. Utgångspunkten i den kommunala samhällsplaneringen ska vara att kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer ses som förutsättningar och resurser vid planering, byggande och förvaltning av den fysiska miljön. Utvecklingen i kommunen ska präglas av medvetenhet om de kvaliteter och värden som de befintliga miljöerna besitter.

Riktlinjernas och kunskapsunderlagets vidare syfte är att sprida kännedom om värdefulla kulturmiljöer i Borås kommun samt att främja att dessa skyddas, används och utvecklas. För att åstadkomma detta behövs ett proaktivt arbete i form av kunskapsuppbyggnad och kunskapsspridning inom den kommunala verksamheten, men även hos allmänheten och fastighetsägare.

Riktlinjer för arbete med kulturhistoriska värden i samhällsbyggnadsprocessen

Riktlinjerna ska i första hand användas i kommunens samhällsplanering och för handläggning av bl.a. bygglovsärenden, men är även ett viktigt kunskapsunderlag för kommuninvånarna i stort. De ska skapa förutsättningar för en långsiktigt hållbar förvaltning av kulturvärden.

De värdefulla kulturmiljöer som här utpekas ska inför exploatering betraktas som områden där det vid behov ska göras fördjupade studier, i syfte att ta fram vägledande rekommendationer för hur kulturvärdena säkras och berikas. Motsvarande ska även gälla för kulturhistoriskt värdefulla byggnader som inte bildar hela miljöer. Utpekade miljöer och byggnader är skyddade mot förvanskning i enlighet med Plan- och bygglagen (8 Kap 13 §).

Vid upprättande eller revidering av detaljplaner och liknande handlingar som innefattar utpekade kulturmiljöer, ska skyddet av befintliga kulturhistoriska värden ingå som ett av planens uttalade syften. Att skydda kulturhistoriska värden syftar vidare till att bidra till utveckling och ett stärkande av identiteten i de områden som berörs.

Värdefulla kulturmiljöer i Borås kommun

Med kulturmiljö avses en miljö som genom tiderna formats av människor – alltifrån byggnader, broar och murar till odlingslandskap och hela tätorter. Borås Stad följer Riksantikvarieämbetets definition av en kulturmiljö, som lyder: Hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. Det kulturhistoriska värdet kan baseras på exempelvis ålder, byggnadsteknik eller funktion. Kulturmiljöer besitter även estetiska, pedagogiska och upplevelsemässiga värden och bidrar till en varierad och god livsmiljö. Kulturmiljön är i sin tur en central del av vårt kulturarv. Nedan presenteras 66 kulturmiljöer med höga kulturhistoriska värden. I Bilaga 1 ges mer utförliga beskrivningar av respektive kulturmiljö (inkl. kartor).

Kulturmiljöerna som här lyfts fram ska ses som goda exempel vid hantering av liknande områden som inte ingår i det här underlaget. I urvalet har en mångfald av typer av kulturmiljöer eftersträvat. Urvalsgrunderna påverkas även över tid av förändringar i kulturmiljövårdens syn på vad en kulturmiljö bör innehålla. Även om en miljö eller byggnad inte upptas i denna fördjupning kan den ändå besitta kulturhistoriska värden.

Utöver hela miljöer finns ca 1 250 enskilda byggnader som är kulturhistoriskt värdefulla (varav många ingår i en kulturmiljö, men långt ifrån alla). Sammanställningen över kulturhistoriskt värdefulla byggnader bygger på ett fortlöpande inventeringsarbete av tjänstepersoner på Samhällsbyggnadsförvaltningen i samråd med Kulturförvaltningen och ändras i takt med att byggnadsbeståndet förändras.

I Borås kommun finns även tre byggnadsminnen (Borås Centralstation, biografen Röda Kvarn och Seglora gamla prästgård) samt två riksintressen för kulturmiljövård (Rydboholms industrimiljö och fornlämnings- och odlingslandskapet Fristad-Gingri).

Kulturmiljöer i staden Borås

1. Äldre rutnätsstaden. Området omfattar Borås äldsta delar med den äldre rutnätsstaden planerad efter den senaste branden 1827. Gatu- och kvartersstrukturer finns bevarade från den tiden, bl.a. en av landets första genomförda gator av esplanadtyp. Inom området finns ett relativt stort antal kulturhistoriskt värdefulla byggnader från 1690-tal fram till ca 1960 bevarade. Bland annat tre av de handelsgårdar som utformades efter 1830 års byggnadsordning och som fram till ca 1960 var kännetecknande för Borås. I området finns dessutom ett flertal kulturhistoriskt värdefulla broar över Viskan, bl.a. vid Södra torget och Krokshallstorget.

2. Kvarteret Ålgården och Armbåga. Område vid Viskan som innehåller Borås stads äldsta industrimiljö med en f.d. kvarnbyggnad från 1853 samt två av stadens bäst bevarade industrianläggningar från tiden runt sekelskiftet. Industrianläggningarna är båda goda representanter för textilindustrins och arkitekten Lars Kellmans typiska och välartikulerade tegelarkitektur.

3. Kvarteret Tekniska elementarskolan. Miljön omfattar tre skolbyggnader från olika tidsperioder som är förknippad med Borås utveckling till ledande textilindustristad. Det kulturhistoriska värdet baseras på anläggningens stora centrala betydelse för stadens historia och utveckling samt av en som helhet bevarad bebyggelse. Den ursprungliga huvudbyggnaden är sannolikt stadens äldsta stenbyggnad förutom Carolikyran.

4. Kvarteret Idun, Nornan, Freja m.fl. Området ingår i den utvidgade rutnätsplan som genomfördes 1878 som en följd av Borås starka utveckling i slutet av 1800-talet. Kvarteren innehåller anläggningar av kulturhistoriskt värde från 1880-tal och framåt som representerar stadens historiska utveckling. Området utgör som helhet en tydligt avläsbar ”årsring” i staden och innehåller nägra av Borås bäst bevarade och enhetliga kvarter.

5. Kvarteret Astern, Blåklinten, Makrillen och Kamelian. Industriområde vid Viskan av högt byggnads- och arkitekturhistoriskt värde som bl.a. visar vattnets och järnvägens betydelse som lokaliseringsfaktor. I området finns idag industribyggnader som representerar och ger en bra bild av textilindustrins expansion och utveckling från de första 1880-tals fabrikena till 1960-talet. Karaktäristiskt för området är främst gula tegel- eller putsfasader i olika och för sin tillkomstid typiska byggnadsstilar.

6. Gamla Kristineberg, Furuberg. Det f.d. bostadshuset från 1897 är idag ett av mycket få bevarade exempel på tidig utomplansbebyggelse som växte upp utanför den äldre stadskärnan i samband med stadens starka expansion. Enligt de utomplansbestämmelser som utfärdades 1912, som Borås var först med i landet, uppfördes i slutet av 1920-talet ett flertal tidstypiska och välbevarade hus av egnahemstyp som idag tillmäts stora kulturhistoriska värden.

7. Östra Parkstaden. Parkstadens östra delar är byggda med representativt utformade villor och flerfamiljshus från tiden kring sekelskiftet och fram till 1930. Området är planlagt enligt den tidens villastadsideal med hänsyn taget till topografi och växtlighet. I området dominerar de putsade husen från 1910-1920-talen, men det finns också ett flertal byggnader bevarade från 1900-talets början som representerar sekelskiftets panelarkitektur. Området besitter stora miljöskapande värden genom sin välbevarade karaktär.

8. Västra Parkstaden. Parkstadens västra delar är byggda med en- och tvåfamiljshus och flerbostadshus från tiden efter sekelskiftet och fram till 1935. Området är planlagt enligt den tidens trädgårdsstadsideal med hänsyn taget till topografi och växtlighet. De ljusa, putsade fasaderna dominerar intrycket vilket bidrar till att karaktären bevarats trots att detalj- och fasadförändringar splittrar helheten något.

9. Centrala och nordöstra Villastaden. Villastaden utgör idag ett gott exempel på den typ av villastadsdelar som på många håll i landet växte upp i anslutning till stadskärnornas slutna bebyggelse strax efter sekelskiftet. Villastaden stadsplanerades 1906 och utgjorde huvudsakligen en utvidgning av gatunätet till den gamla rutnätsplanen i stadskärnan. I området uppfördes vid sekelskiftet ett flertal representativa flerfamiljshus av villakarakär. Karaktäristiskt för området är framför allt ljusa putsade fasader och relativt stora trädgårdar samt senare tillkomna byggnader från 1930-1940-talet, vilka i flera fall är stilmässigt utpräglade och därmed gör bebyggelsemiljön läsbar.

10. Västra Villastaden. Villastaden utgör idag ett gott exempel på den typ av ”villastadsdelar” som på många håll växte upp i anslutning till stadskärnornas slutna bebyggelse strax efter sekelskiftet. Villastaden stadsplanerades 1906 och utgjorde huvudsakligen en utvidgning av gatunätet till den gamla rutnätsplanen i stadskärnan. I området uppfördes vid sekelskiftet ett flertal representativa flerfamiljshus av villakarakär. Karaktäristiskt för området är framför allt förträdgårdarna framför såväl mindre som större byggnader samt bevarade gårdshus vilka ger ålderdomlig prägel åt bebyggelsestrukturen.

11. Kvarteret Berguven och Örnen. Egnahems- och villaområde stadsplanerades efter tidens trädgårdsstadsideal med svängda gator och platsbildningar. Välbevarade byggnader från 1910–1920-tal representerar de arkitekturstilar som var rådande vid tiden.

12. Skogsryd och Frufällan. Sommarvillaområde uppfört av välbärgade, naturromantiskt influerade boråsare vid sekelskiftet, som en följd av järnvägens framdragande. Villabebyggelsen uppfördes efter ritningar av kända Boråsarkitekter och utformades bl.a. med influenser från jugend, nationalromantik och engelsk villastil.

13. Kvarteret Serapis, Vesta m.fl. Området söder om den gamla rutnätsstaden började bebyggas med industrier redan i mitten på 1800-talet. Dessa ersattes under främst 1930- och 1940-talet, när området utvecklades till en av centralpunkterna i industristaden Borås. Området speglar olika expansionsfaser i textilindustrin och postorderverksamheten. Viktiga symbolvärden finns bl.a. i kvarteren Uranus 2 och Vulkanus 16, där de två hörntornen förmedlar den tidens dynamik och framåtanda.

14. Stadsdelen Göta med Kvarteret Sardellen, Rödingen, Piggvaren och Petersberg. Villaförort bebyggd med representativa villor främst avsett för högre befäl vid det då nyuppförda Älvsborgs regemente. Välbevarade byggnader från 1910–1920-tal som representerar de arkitekturstilar som var rådande vid tiden.

15. Kvarteren runt Hasselbacksgatan. Området karaktäriseras av äldre gatu- och kvartersstrukturer som uppvisar drag av en oreglerad och ”organiskt” framvuxen stadsplan. Bebyggelsen utgörs av byggnader från 1800-talet fram till 1970 med tyngdpunkten på 1910–1920-tal.

16. Salängen. Ett av Borås första egnahemsområden byggt från 1915 efter ritningar av bl.a. John Åkerlund. I området finns en väl sammanhållen gatu- och kvartersstruktur som speglar tidens ideal med oregelbundna, terränganpassade gator och gröna platsbildningar. De i stort sett intakta byggnadsvolymer i kombination med inhägnader, tomtindelning, uppvuxna trädgårdar m.m. ger en bra bild av hur området ursprungligen planerades och gestaltades.

17. Skogstomtsparken. Egnahemsområde planerat efter trädgårdsstadsideal med svängda gator och platsbildningar. Bebyggelsen grupperar sig runt bl.a. Skogstomtsparken där egnahem uppfördes mellan åren 1929–1931 med fasader enligt den tidens klassicistiska ideal.

18. Nedre Byttorp. Egnahemsområde stadsplanelagt efter trädgårdsstadsideal med svängda gator och platsbildningar. Bebyggelsen uppfördes från 1924 och framåt, bl.a. efter ritningar av John Åkerlund, och fick en för staden och tiden typisk utformning.

19. Erikslund. Egnahemsområde uppfört i två perioder åren 1917–1928 och 1934–1940. I den norra delen karaktäriseras typhusen av ljusa putsfasader medan de funktionalistiska byggnaderna i söder har liggande träpaneler. Inom området finns en väl sammanhållen gatu- och kvarterstruktur som speglar tidens planeringsideal med oregelbundna, terränganpassade gator och mindre platsbildningar.

20. Nedre Norrmalm. Egnahems- och flerbostadshusområde uppfört i huvudsak på 1920-till 1930-talet med inslag av yngre och äldre byggnader. Stilmässigt ansluter egnahemmen och hyreshusen till 1920-talsklassicismen, men i området finns även enstaka representativa villor. Inom området finns en väl sammanhållen gatu- och kvarterstruktur som speglar tidens planeringsideal med oregelbundna, terränganpassade gator och mindre platsbildningar.

21. Kvarteret Cedern och Vävaren. Område med stora friliggande industribyggnader från 1930-talet som representerar några av stadens bäst bevarade fabriksbyggnader i funktionalistisk stil. Inom området finns också stadens enda kvarvarande fabriksbyggnad i trä samt en skolbyggnad från 1955, vars volym och formspråk väl ansluter till industriebyggelsen.

22. Stadsdelen Göta. Område med flerfamiljshus uppförda från mitten på 1930-talet till mitten på 1950-talet. Bebyggelsen som består av friliggande lamellhus är placerad enligt den tidens funktionalistiska stadsplaneideal med ”hus i park”, vilka orienterats i den kuperade terrängen efter tidens tankar om ljus och luft.

23. Bergdalen. Område med flerfamiljshus och enstaka villor uppförda från mitten på 1930-talet och ett tiotal år framåt, utformade efter den tiden arkitekturideal. Stadsplanen har utgått från tidens funktionalistiska planeideal med ”hus i park”, vilka orienterats i den kuperade terrängen efter tidens tankar om ljus och luft.

24. Vendelshöjdgatan. Bebyggelsemiljön anses vara en av Borås mest sammanhållna miljöer i funktionalistisk stil, och byggnaderna tillmäts både arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värden.

25. Villabergsgatan, Kvarteret Fjällvråken, Östermalm. Bebyggelsemiljön anses vara en av Borås mest sammanhållna miljöer i funktionalistisk stil, och byggnaderna tillmäts både arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värden.

26. Centrala Norrmalm. Bebyggelsemiljön anses vara en av Borås mest sammanhållna miljöer i funktionalistisk stil från 1930- och 1940-talen.

27. Villabebyggelse vid Hybergsvägen, Brämhult. Bebyggelsemiljön anses vara en av Borås bäst sammanhållna miljöer i funktionalistisk stil och byggnaderna tillmäts både arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värden.

28. Kvarteret Brigantinen, Hedvigsborg. Bostadsområde med flerbostadshus som utgör ett bra exempel på de funktionalistiska arkitektur- och stadsplaneideal som rådde vid den tiden. Bebyggelsemiljön har också samhällshistoriska och socialhistoriska värden då den representerar textilarbetarnas boendevillkor under 1940-talet.

29. Kvarteret Kaggen, Kostern m.fl., Hedvigsborg. Bostadsområde med flerbostadshus som utgör ett bra exempel på de funktionalistiska arkitektur- och stadsplaneideal som rådde vid den tiden. Bebyggelsemiljön har också samhällshistoriska och socialhistoriska värden då den representerar textilarbetarnas boendevillkor under 1940-talet.

30. Kvarteret Ketchen, Kanoten m.fl., Hedvigsborg. Område med villabebyggelse och lamellhus från 1940- och 1950-talen. Den välbevarade villabebyggelsen är goda representanter för de arkitekturideal som var förekommande vid den tiden och tillmäts både arkitekturhistoriska och byggnadshistoriska värden.

31. Dammsvedjan. Område med villabebyggelse från 1950-talet planerat enligt den tidens stadsplaneideal med s.k. grannskapsenheter. De välbevarade villabyggnaderna utgör goda representanter för de arkitekturideal som var förekommande vid den tiden och tillmäts både arkitekturhistoriska och byggnadshistoriska värden.

32. Tullen. Område med trevånings lamellhus grupperade runt en centrumbildning enligt den tidens stadsplaneideal med s.k. grannskapsenheter. Lamellhusen har en tidstypisk utformning med enkla tegelfasader och sparsmakade detaljer.

33. Sydvästra Sjöbo. Egnahemsområde med småstugor i den västra delen av Sjöbo. Typhus uppförda efter funktionalistiska ideal byggdes efter ritningar av förre stadsarkitekten Harald Ericson i mitten på 1930-talet. Området besitter samhälls- och socialhistoriska värden som en del i egnahemsrörelsen.

34. Sydöstra Sjöbo. Område med trevånings lamellhus och högre punkthus grupperade enligt den tidens stadsplaneideal med s.k. grannskapsenheter. Lamellhusen har en tidstypisk utformning med enkla tegelfasader och sparsmakade detaljer.

35. Centrala Sjöbo. Område med trevånings lamellhus och högre punkthus samt stadsdelens centrumbildning, tidstypiskt gestaltat och planerat enligt tidens ideal med s.k. grannskapsenheter. Byggnaderna har en tidstypisk utformning med enkla tegel- och putsfasader och sparsmakade detaljer.

36. Sjöbo sommarstad. Området är beläget i nordvästra delen av Sjöbo invid Viskans och Öresjös stränder. Totalt 120 stugor uppfördes efter 1944 då föreningen Borås Koloniträdgårdar bildades. Området är som helhet välbevarat och står idag som ett dokument över den tid då begreppet fritid fick en allt mer central betydelse i vanligt folks liv. Området besitter såväl byggnads- som samhälls- och socialhistoriska värden.

37. Industrielandskapet, Norra centrum. Området omedelbart norr om den äldre rutnätsstaden innehåller stadens som helhet bäst bevarade industrikvarter. Den i flera fall stilmässigt utpräglade bebyggelsen, som är uppförd från 1860-talet och fram till 1960-talet, speglar på ett bra sätt textilindustrins expansion och utveckling under perioden. Området utgör ett av de fundament som dagens Borås vilar på och dess betydelse för förståelse av staden kan inte nog understrykas.

38. Villabebyggelse kring Tyllgatan, Brokadgatan m.fl., Brämhult. Bebyggelsen utgörs av 38 välbevarade och tidstypiska enbostadshus uppförda 1969–1974. Villorna grupperar sig på ett tidstypiskt sätt utmed Tyllgatan, Brokadgatan, Satingatan, Sammetgatan och Sidengatan. Området uppvisar en sammanhållen gatu- och kvartersstruktur som speglar tidens planerings- och bostadsideal.

39. Grupphusbebyggelse i kvarteret Hestrahem vid Glimmerplan, Hestra. Småhusområde uppfört 1969 i tidstypisk arkitektur. Området har en väl sammanhållen gatu- och kvartersstruktur som speglar tidens planerings- och bostadsideal. Området är idag ovanligt välbevarat där flertalet byggnader endast har genomgått förändringar på detaljnivå. Bebyggelsen utgörs av 56 så kallade atriumhus och grupperar sig på ett tidstypiskt sätt invid Glimmerplan.

40. Hestra Parkstad, utställningsområdet för Nordisk Bostadsutställning. Bebyggelsen omfattar utställningsområdet för den Nordiska Bostadsutställningen som uppfördes 1991-1993. I Hestra Parkstad fick naturen bestämma ramförutsättningarna för bebyggelsen, vilket resulterat i en arkitektur i samklang med det gamla kulturlandskapet. Odlingsmark omsluter idag bebyggelsen och skapar en sammanhållande helhet.

41. Grupphusbebyggelse, Kryddhyllan, Sparsör. Välbevarat småhusområde med ett 60-tal friliggande villor, uppfört 1970-1973 med väl sammanhållen gatu- och kvartersstruktur som speglar tidens planerings- och bostadsideal. Bebyggelsen karaktäriseras av till stora delar välbevarade byggnader där ursprungliga mörkt brunröda tegelfasader med ljusa fogar bevarats.

Kulturmiljöer utanför staden

1. Fristad och Gingri socknar, kulturlandskap med lång agrarhistorisk kontinuitet.

Området utgörs av ett öppet odlingslandskap med fornlämningsmiljöer som avspeglar en lång kontinuerlig bebyggelsehistoria. Den äldre bebyggelsen är koncentrerad till höjdryggarna vilket är typiskt för det sydsvenska höglandet. På en av höjdryggarna ligger Fristads kyrka med prästgård och på den andra ligger Gingri gamla by, tillika kyrkplats. Längs Viskans dalgång finns bevarat spåren av några av de industriella näringar som uppstod framför allt från slutet av 1800-talet, t.ex. Mölarps, Kröklings och Risbro kvarn, Borås Spetsfabrik och Lövås såg.

2. Rölle, Dannike socken. Ett av kommunens värdefullaste odlingslandskap med välbetade hagar, småskalig odling, fornåkrar och hackslått. Området brukas i dag med traditionella brukningsformer och här finns idag en värdefull flora knuten till hackslått. I miljön finns kulturhistoriskt värdefulla gårdsmiljöer, varav två ligger väl samlade med ekonomibyggnaderna runt en gårdsplan.

3. Finnekumla by och Rångedala by, Rångedala socken. Kulturlandskap med lång bebyggelsekontinuitet. Här finns fornlämningar från sten-, brons-, och järnålder. Dessutom finns ett flertal odlingsrelaterade spår som t.ex. odlingsrösen och stensträngar i det välhävda landskapet. I Finnekumla by finns en äldre struktur som byn såg ut före 1800-talets omvälvningar. I Finnekumla finns flera gårdsanläggningar uppförda i huvudsak efter laga skifte som besitter kulturhistoriska värden. Området omfattar även Rångedala kyrka med f.d. prästgård och komministerbostad.

4. Bymiljöer i Vänga, Vänga socken. Sockencentrum sedan tidig medeltid. Byarna Vänga, Vängtorp och Rubbe ligger på en långsträckt drumlin som till största delen odlats upp. Området var troligtvis tidigt bebott, spår efter odling i form av fornåkrar finns i anslutning till drumlinen. I byn Vängtorp finns ett tydligt laga skifte-landskap med bebyggelsen belägen efter åsens krön med åkrarna omgärdade av vällagda stenmurar.

5. Längjums by, Fristads socken. Medeltida bybildning som tidigare varit egen socken med sockenkyrka. Längjums by var en av de större bybildningarna i kommunen på 1540-talet med sex hela hemman. Odlingslandskapet innehåller rikligt med naturliga betesmarker där ett flertal fornlämningar finns spridda på väl exponerade platser. Fornlämningarna visar på en lång bebyggelsehistoria sedan åtminstone bronsålder. I betesmarkerna finns även bevarade äldre odlingsspår i form av fågator och stenmurar. Ett flertal äldre gårdsanläggningar och torpställen finns bevarade där vissa av gårdarna ligger kvar i ett oskiftat läge.

6. Hedared, Sandhults socken. Hedareds samhälle med stavkyrka, som är den enda bevarade i landet och årsringsdaterad till början av 1500-talet. Välbevarat skifteslandskap med hagmarker, små slättermarker och vällagda stenmurar. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse från tiden efter laga skifte.

7. Örlanda by, Borgstena socken. Laga skifte-landskap med bybebyggelsen längs en gammal byväg. Byn är känd sedan 1488 och tillhörde tidigare Uddetorps säteri. Norr om byn finns ett område med fornlämningar från järnåldern. Variationsrikt odlingslandskap med slätterängar och betesmarker av betydelse för landskapsbildningen.

8. Byarna Upptröst och Hunghult, Seglora socken. Variationsrikt odlingslandskap med ett rikt urval av odlingsrelaterade spår i form av stenmurar, odlingsrösen, små åkerlappar, fågata, hamlade träd etc. Oskiftad bykaraktär i Upptröst med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

9. Arta by och gårdarna Sibbarp, Kvarbo och Svenstorp, Fristads socken. Arta by präglas idag av 1800-talets skiftesreformer och här finns ett välbevarat och typiskt skifteslandskap med lång agrarhistorisk kontinuitet, troligtvis sedan yngre stenålder. Inom området finns dessutom en av de få bevarade ljunghedarna i kommunen. Till Arta by hörde tidigare Sibbarp som är den enda oskiftade byn i kommunen. Byn har behållit sin täta bystruktur och ger en bra bild av hur byarna såg ut före 1800-talets reformer.

10. Ammarp och Tittebo, Toarps socken. Välbevarad äldre bebyggelsemiljö omgiven av ett småbrutet odlingslandskap med åkerterrasser, fågator, röjningsrösen, hamlade träd etc. Två av gårdarna ligger på ursprunglig plats och ger ett oskiftat intryck.

11. Värnahults gård, Bredareds socken. F.d. torpställe, skogsgård representativ för den spridda torpbebyggelse som funnits i det vidsträckta skogsområdet vid Sandhults sockengräns. Bebyggelsemiljön utgörs idag av en sammanhållen gårdsmiljö med flera välbevarade byggnader från slutet av 1800-talet. Odlingsmarkerna utgörs av mindre åkrar som utnyttjas för slätter och bete.

12. Kyrkomiljö i Tärby, Tärby socken. Värdefullt odlingslandskap med åkrar och betesmarker av landskapsmässigt värde. Området, som är rikt på fornlämningar, har lång bebyggelsehistoria, etablerat som jordbruksbygd sannolikt sedan åtminstone järnåldern. Tärby kyrka med anor sedan 1100–1200-talet är en tydlig representant för de romanska stenkyrkorna. Gårdsbebyggelse i oskiftat läge nära kyrkan. Gårdsanläggning med visst kulturhistoriskt och miljömässigt värde finns bevarad strax söder om kyrkan.

13. Brämhults kyrkomiljö, Brämhults socken. Kyrkomiljö och sockencentrum med en landets få bevarade träkyrkor från medeltiden. Kyrkan ersatte en stavkyrka från tidig medeltid. Brämhults kyrka har genomgått om- och tillbyggnader under främst 1700-talet. Runt kyrkan uppfördes på 1700- och 1800-talet flera sockenkommunala byggnader som kyrkohärbärke, sockenmagasin, folkskola m.m.

14. Seglora kyrkby, Seglora socken. Kyrkomiljö som sedan medeltiden utgjort sockencentrum. På platsen har funnits två medeltida träkyrkor varav den ena troligtvis var av stavkyrkotyp och var föregångare till den träkyrka som flyttades till Skansen 1919. Segloras nuvarande kyrka är av nygotisk stil, ritad av Adrian Pettersson. Runt kyrkan uppfördes under 1700- till 1900-talet flera sockenkommunala byggnader såsom prästgård, komministerbostad och skolor samt handelsbod.

15. Ljushults kyrka, Ljushults socken. Kyrkomiljö omgivet av ett värdefullt odlingslandskap med hagmarker och betade lövskogar. Träkyrkan från 1658 ligger på en höjd i landskapet och har genomgått om- och tillbyggnader som bl.a. speglar den kraftiga befolkningsutvecklingen under 1800-talet. Nedanför kyrkan finns två gårdsanläggningar av kulturhistoriskt värde.

16. Borgstena kyrkomiljö, Borgstena socken. Borgstena sockens kyrkliga centrum sedan medeltid. Bygravfältet – ett av kommunens största – norr om kyrkan ger kyrkplatsen en kontinuitet sedan åtminstone järnålder. Området innehåller ett värdefullt odlingslandskap med åkrar och betesmarker, där betesmarken har utmarkskaraktär.

17 A och 17 B. Industrimiljöerna Viskafors och Svaneholm, Kinnarumma och Seglora socken. Industrisamhällen som vuxit upp kring Viskaforsfabriken och gummifabriken från mitten och slutet av 1800-talet. Bolagets patriarkaliska styre kan idag till viss del avläsas i bebyggelsen. Landsvägen som en gång tjänade som bruksgata följer Viskan och bebyggelsen placerades längst efter dess slingrande lopp. Närmast fabriken ligger idag rester av de gamla arbetarbostäderna och på avstånd från fabriken på höjdlägen ligger tjänstemanna- och disponentbostäderna. Egnahems- och villaområden har under 1900-talet vuxit upp på båda sidor om Viskan.

18. Rydboholms textilindustrimiljö, Kinnarumma socken. Rydboholm textilindustrimiljö är platsen för landets första mekaniska bomullsväveri. Då ingen av de ursprungliga byggnaderna finns kvar idag ligger det kulturhistoriska värdet i förhållandet mellan de kvarvarande byggnaderna från olika tider med olika arkitektoniska formspråk och deras placering i landskapet kring Viskan. Av kulturhistoriskt värde är också egnahemsområdena som speglar 1930-talets bostadssociala reformer.

19 A och 19 B. Dalsjöfors textilindustrisamhälle, Toarps socken. Textilindustrisamhälle som vuxit upp kring Dalsjöfors Väveri från slutet av 1800-talet. Samhället byggdes ut med affärs- och bostadshus längs med Storgatan i början av 1900-talet och expanderade på 1920- och 1930-talen norrut med egnahemsområden. När stationen anlades 1917 uppstod en mindre centrumbildning runt stationen med bank, affärer och bageri. I Dalsjöfors utpekade två kulturmiljöer: A) *Fabriksmiljön och bebyggelse längs Storgatan* och B) *Skolmiljön vid Boråsvägen*.

20. Målsryd textilindustrisamhälle, Toarps socken. Textilindustrisamhälle som vuxit upp kring J.A. Petterssons konfektionsfabrik i början av 1900-talet. Bolagets betydelse för samhället kan avläsas i den byggda miljön med disponent- och tjänstemannavillor tydligt exponerade längs nuvarande riksvägen samt egnahemsvillorna i en krans runt omkring stationen och fabriken.

21 A, 21 B och 21 C. Fristads samhälle, Fristads socken. Stationssamhälle som vuxit upp kring järnvägen i början av 1900-talet. Samhället expanderade på 1920-talet, drog bl.a. till sig flera industrier och blev så småningom centralort för ett stort omland. Samhällets expansion kan avläsas i den byggda miljön runt stationen och längs med landsvägen. De senare utbyggnadsskedena med egnahems- och villabebyggelse är belägna i en krans utanför detta stråk. I Fristad utpekade tre kulturmiljöer: A) *Stationsmiljön och bebyggelse längs Stora vägen*, B) *Fristads Hed* och C) *Ringvägen*.

22. Bråten och Rudorna, Ljushults socken. Välbevarade gårdsmiljöer från tiden efter laga skifte. Gårdsmiljöerna bildar tillsammans med den äldre byvägen och det öppna odlingslandskapet en värdefull helhet. Bråten representerar sannolikt medeltidens nyodlingar i Boråsområdet.

23. Äskhult och Vedhult, Kinnarumma socken. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse längs en slingrande byväg. Byn har bevarat en äldre bystruktur med några byggnader kvar i ett delvis oskiftat läge. Bebyggelsen utgörs av en ryggåstuga från 1700-talet, ett västsvenskt dubbelhus från tiden efter laga skifte samt ett yngre s.k. jordbruksegnahem. Gårdarna omges av ett småbrutet odlingslandskap med odlingsrösen och stenmurar.

24. Gåshults gård, Bredareds socken. Odlingslandskapet runt Gåshult innehåller ovanligt artrika betesmarker. I odlingslandskapet finns ett stort inslag av varierande hagmarker, små åkrar, stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd som ger området en ålderdomlig karaktär.

25. Kärret och Bokhult, Trubbared, Toarps socken. Området innehåller ett ålderdomligt odlingslandskap med öppna betes- och slättermarker. I markerna finns spår efter tidigare odling i form av odlingsrösen, äldre åkrar och hamlade träd. Gårdsanläggningarna omges av ett landskap med stora landskapsmässiga värden där äldre brukningsvägar och vällagda stenmurar bidrar till helhetsintrycket.

BORÅS
STAD

Postadress 501 80 Borås **Besöksadress** Stadshuset, Kungsgatan 55
Telefon 033-35 70 00 **e-post** boras.stad@boras.se **Webbplats** boras.se